

Денисенко В. В.,
слухач магістратури,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Строков І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін факультету
забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Життя України на зламі десятиліть показало, що армія – це не тільки техніка й тактика. Це люди зі стійкими моральними орієнтирами, готові діяти в інтересах країни незалежно від умов. Патріотичне виховання у вищих військових навчальних закладах сьогодні – не додаток до програми, а фундамент, на якому тримається боєздатність, моральний клімат і внутрішня згуртованість підрозділів. В умовах гібридних загроз, інтенсивної інформаційної війни та тривалої мобілізаційної напруги роль виховання, яке формує ідентичність, відповідальність і громадянську позицію, зростає багаторазово. Практика останніх років показала: навіть найсучасніша зброя слабша без людей, які розуміють, за що вони борються, і які довіряють одне одному. Згідно з Конституцією України, захист суверенітету й територіальної цілісності є прямим обов'язком держави та громадян (стаття 17 Конституції України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254/96-ВР). Закон «Про освіту» (від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII) закріплює право здобувачів освіти на формування громадянської та національної ідентичності, що створює правове поле для впровадження у вищій освіті складових виховання патріотизму [1 – 3]. Н. В. Замотаєва підкреслює необхідність поєднувати теорію та практику так, щоб виховний компонент не був додатком, а вбудованим у весь навчальний процес [4]. Я. В. Пилипчук у своїх працях доводив, що інформаційна підготовка повинна бути не епізодичною, а системною, із вправами і алгоритмами реагування на фейки та внутрішню пропаганду [5].

Патріотичне виховання у вищій військовій освіті розглядається як цілеспрямований педагогічний процес, спрямований на формування у військовослужбовця стійкої національної ідентичності, усвідомлення

професійних обов'язків, етичних стандартів поведінки та навичок інформаційної самозахисту. Зміст цього процесу охоплює теоретичні знання, виховні практики, соціальні вправи і психологічну підготовку, що взаємопов'язані і мають бути інтегровані в загальний освітній процес. Таке виховання не редукується до символіки чи обрядовості: його результат – здатність військового приймати правомірні та етичні рішення в умовах невизначеності, зберігати стійкість під тиском інформаційних атак і діяти в інтересах колективу та суспільства.

Історично-культурний компонент покликаний забезпечити системне осмислення військово-історичного досвіду, національних традицій і суспільних трансформацій, що впливали на формування збройних сил. Необхідність такого компоненту полягає у створенні історичного контексту професійної діяльності, усвідомленні уроків минулого та уникненні повторення типових помилок. При формуванні даного блоку пріоритет має надаватися не простому запам'ятовуванню фактів, а аналізу причинно-наслідкових зв'язків, кейс-розбору конфліктних ситуацій та оцінці моральних виборів, які стояли перед попередніми поколіннями захисників [4]. Правовий і громадянський компонент має забезпечити правову підготовку, орієнтовану на знання конституційних засад, міжнародного гуманітарного права, внутрішніх нормативних актів щодо поведінки у воєнний час. Формування правової свідомості сприяє підвищенню правомірності дій підрозділу, зниженню ризиків правопорушень та підтриманню міжнародного іміджу держави.

Морально-етичний компонент відображає систему професійних стандартів, що регламентують поведінку військовослужбовця у стосунках з цивільним населенням, пораненими, полоненими та колегами. Виховання морально-етичних орієнтирів передбачає практичні вправи на розв'язання етичних дилем, роботу з реальними кейсами та включення обговорення моральних аспектів до програм підготовки командирів. Стандарти професійної етики повинні бути формалізовані та імплементовані у систему контролю якості підготовки персоналу [4]. Патріотично-професійний компонент спрямований на поєднання вищих професійних навичок з мотиваційною базою служби. Професійна підготовка не може існувати ізольовано від ціннісних орієнтирів; навички тактичного, технічного та управлінського характеру повинні відпрацьовуватися у контексті розуміння місії та відповідальності.

Інформаційно-психологічний компонент включає формування медіаграмотності, критичного мислення та навичок протидії дезінформації. У сучасних умовах інформаційний тиск має потенціал деморалізувати особовий склад, викликати внутрішні конфлікти і підірвати довіру до командування. Тому практичні заняття з розпізнавання фейків, тренінги зі стратегій інформаційної поведінки, симуляції інформаційних атак та розробка внутрішніх протоколів реагування є обов'язковими. На рівні підрозділу слід впроваджувати стандарти поведінки в інформаційному просторі та процедури перевірки джерел [4].

Соціально-психологічний компонент орієнтований на розвиток лідерства, командної взаємодії та системи наставництва. Формування згуртованості у колективі відбувається шляхом організації спільних навчань, волонтерських

проектів і практичної діяльності, що підсилює довіру між рівнями командування та виконавців. Наставництво має формалізований характер: створення карток розвитку курсантів, регулярні індивідуальні зустрічі, оцінка прогресу за стандартизованими критеріями [4].

Змістовна структура виховного процесу повинна мати модульний характер: модулі історичної пам'яті, правової підготовки, морально-етичного виховання, інформаційної стійкості, психологічної підготовки та наставництва взаємодіють між собою і мають бути інтегровані у загальний навчальний план. Інтеграція досягається шляхом тематичних міждисциплінарних сесій, кейс-співпраці між предметами та включення елементів виховання у практичні заняття з тактики, логістики, медичної підготовки та управління [5].

Методи реалізації патріотичного виховання передбачають застосування практико-орієнтованих підходів: моделювання реальних ситуацій, рольові ігри, аналіз кейсів, польові навчання з елементами прийняття етичних рішень, тренінги з медіаграмотності та стрес-менеджменту, зустрічі з учасниками бойових дій, а також волонтерські акції як складова практики соціальної відповідальності [5].

Методика імплементації передбачає інтеграцію виховних елементів у навчальний план шляхом міждисциплінарних модулів. Практика показує: окремі «години патріотизму» мають менший ефект порівняно з ситуаціями, де ціннісні питання ставляться у професійному контексті. Тому патріотичний компонент має бути присутній під час тактичних занять, медичної підготовки, логістичних вправ та управлінських тренінгів. Методична база містить рольові ігри, моделювання реальних кейсів, польові навчання з елементами етичного вибору, тренінги з медіаграмотності, симуляції інформаційних атак і роботу з ветеранами як джерелом практичного досвіду [5].

Наставництво виступає ключовим механізмом передачі цінностей. Формалізована система наставництва з індивідуальними картками розвитку, регулярними зустрічами та зворотним зв'язком дозволяє персоналізувати виховний вплив і відслідковувати прогрес. Залучення практиків (ветеранів, представників громадянського сектору) має методичне супроводження: розповіді повинні трансформуватися у навчальні кейси, що відпрацьовуються під керівництвом викладача. Інформаційна безпека та протидія дезінформації повинні стати постійним елементом підготовки. Практичні вправи з перевірки джерел, алгоритми реагування на фейки, стандарти поведінки у соціальних мережах та регулярний моніторинг інформаційного поля підрозділу – складові системи, що підвищують колективну стійкість.

Оцінювання ефективності виховної роботи має поєднувати кількісні та якісні індикатори. До кількісних належать: участь курсантів у волонтерських ініціативах, кількість завершених модулів, результати тестів з медіаграмотності та правових знань. До якісних – експертні оцінки морально-психологічного клімату, кейс-аналіз інцидентів, фокус-групи та інтерв'ю з наставниками. Аналіз даних повинен здійснюватися регулярно і слугувати підставою для корекції програм, підвищення кваліфікації викладачів та перерозподілу ресурсів. Ризики

та обмеження включають формалізацію заходів, коли виховання зводиться до формальних процедур без зв'язку з практикою, і ризик використання виховних програм у політичних цілях. Запобіжними заходами є прозорі процедури, відкриті дискусії в навчальній спільноті, механізми скарг і правовий захист курсантів [5]. Ресурсні обмеження вирішуються шляхом пріоритизації модулів, підготовки викладачів із трейнінгами з фасилітації та розподілу відповідальності між структурами закладу. Формалізація виявляється у відриві заходів від практики, у перетворенні виховання на ряд епізодичних заходів без системної інтеграції у навчальний процес. Маніпуляція може проявлятися у використанні виховання для політичних чи ідеологічних цілей без гарантій правового захисту та прозорості. Запобігання цим ризикам здійснюється через прозорі процедури, відкриті дискусії, механізми подачі скарг та інституційні гарантії прав курсанта.

Практичні кроки для короткострокового і середньострокового впровадження включають: інтеграцію модуля інформаційної стійкості у перший курс, впровадження програм наставництва з індивідуальними картками розвитку, організацію регулярних зустрічей з практиками бойових дій з методичним супроводом, розробку сценаріїв польових занять з етичними дилемами, забезпечення регулярного моніторингу морально-психологічного клімату та публічного звіту про стан виховної роботи. Такі заходи повинні мати чіткі терміни виконання, відповідальних осіб і критерії оцінки успішності.

Отже патріотичне виховання у системі вищої військової освіти розглядається як системний інструмент формування кадрового потенціалу, що володіє професійними компетенціями, правовою свідомістю, морально-етичними орієнтирами і інформаційною стійкістю. Ефективність виховної роботи забезпечується інтеграцією модулів у навчальний процес, застосуванням практико-орієнтованих методик, підготовкою наставників та запровадженням системи моніторингу результатів. Запровадження модулів інформаційної стійкості, формалізованого наставництва, практичних польових вправ із етичними кейсами та механізмів оцінювання становить операційний набір заходів, що сприяють підвищенню боєздатності та внутрішньої згуртованості підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 18.09.2025).
2. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 19.09.2025).
3. Закон України «Про освіту» : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 20.09.2025).

4. Замотаєва Н. В. Військова педагогіка: історія, теорія, практика. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 364 с.

5. Пилипчук Я. В. Педагогіка і психологія військових колективів. Журнал «Педагогіка і психологія військових колективів», № 5 (224), 2025. С. 84-91.